

ÜSTÜN YETENEKLİ BİR ÇOCUĞUN EBEVEYNİ OLMAK¹

H. Elif DAĞLIOĞLU, Meral ALEMDAR

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Ankara.

Özet

Yaşlıtlarından öğrenme hızı, derinliği ve ilgi alanlarının genişliği anlamında farklı ve “üstün yetenekli” olduğunu öğrendiği bir çocuğa sahip olmak her aile için korkutucu olabilir. Anne-babanın, üstün yetenekli çocuğun kabiliyetlerini ulaşabileceği en üst noktaya çıkarmak ve bunu sürekli kılmak konusunda özellikle ilk yaşlarında oldukça büyük bir sorumluluğu vardır. Ebeveynler, üstün yetenekli çocuklarının yetenek, ilgi ve kapasitelerini ulaşabileceği en üst noktaya ulaştırmak gibi büyük bir sorumluluğu ancak onları çok iyi anlayarak, gözlemleyerek ve olumlu bir şekilde yönlendirerek gerçekleştirebilirler. Bu çalışmada üstün yetenekli çocuğa sahip anne-babalara yol gösterecek yaratıcı yaklaşımlar geliştirebilmeleri için dikkat edilmesi gereken bazı hususlara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: erken çocukluk, üstün yetenekli çocuklar, aile

BEING THE PARENT OF A GIFTED CHILD

Abstract

Having a child who is different from his/her peers regarding speed and depth of learning and scope of fields of interest and is found to be “gifted” may be scary for all families. Parents have a high responsibility to increase the skills of gifted children to the highest attainable point and sustain that level, particularly in the early ages of the child’s life. Parents can realize the high responsibility of increasing the skills, interests and capacities of gifted children to the highest level only through understanding them well, observing them and directing them positively. This study elaborates on some issues that need to be taken into consideration by parents that have a gifted child to develop guiding creative approaches.

Key Words: early childhood, gifted children, family

1. GİRİŞ

Bir çocuğun sağlıklı gelişiminde en önemli görev hiç kuşkusuz aileye düşmektedir. Genellikle sorunlu çocukların, problemleri olan ailelerden, sağlıklı gelişim gösteren çocukların da olumlu aile içi iletişime sahip ailelerden geldikleri bilinmektedir. Bu noktada özellikle erken çocukluk döneminde üstün yetenekli çocukların eğitim-

¹ Bu makalenin bir kısmı Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar II. Ulusal Kongresi’nde sunulmuştur.

de onlarla en çok birlikte olan ve çocukların ilk öğretmenleri olan ebeveynlerin bilinçli ve iyi bir gözlemci olması çok önemlidir.

Erken çocukluk döneminde gelişimi hızlı ilerleyen çocuklarla ilgilenmek ebeveynler için bazen eğlenceli olabildiği gibi çoğunlukla rahatsız edici hale gelebilir. Bu konuda pek çok bilinçli aile, yetenekleri ve becerileri beklenenden daha hızlı ve fazla olan çocuklarla uğraşırken kendilerini böyle bir işe hazır hissetmeyebilir. Bu noktada aileler açısından bilinmesi gereken şey, küçük yaşlarda üstün yetenekli potansiyeli olduğu belirlenemeyen çocukların uzun ve kısa vadede karşılaşılabilecek problemlerdir. Uzun vadede karşılaşılabilecek problemlere bakıldığında erken yaşlarda belirlenemeyen çocukların olağandışı potansiyellerini kullanmadıklarında bu gücün giderek körelerek kaybolma riski (Feldman, 1986; Simonton, 1988) olmasıdır. Kısa vadede ise, potansiyellerini verimli bir şekilde kullanmadıklarında bu çocukların etrafa karşı zarar veren, sinirli hatta depresyona girme tehlikesi ile karşı karşıya olmalarıdır. Bu tehlike dikkate alınarak üstün yetenekli çocukların eğitiminde her ne yaş veya yetenek düzeyinde olursa olsun önemli olanın onların çevreleri, hazırbulunuşlukları ve gelişim hızları arasında net bir uyumun sağlanmasıdır (Robinson, 1993).

Aileler için hazırlanmış, çocuklarında gözlemedikleri farklılıkları açıklayacak ve onlara rehberlik edecek kaynaklar yok denecek kadar azdır. Ailelerin üstün yeteneklilik ya da farklı gelişen çocuklarla ilgili elde edilebildikleri kaynaklarda da özellikle üstün yetenekliliğe ilişkin farklı fikir ve bakış açılarını görmek onların kafalarını iyice karıştırmaktadır. Bu noktada ailelerin, hangi yaşta olursa olsun çocukların o dönemdeki normal gelişim özelliklerini bilmesi ve bu konuda piyasada var olan pek çok kaynaktan bir veya birkaçının kütüphanelerinde bulundurması gerekmektedir. Yapılan araştırmalardan birisinde Çinli genç ebeveynlerin 15 aylık bebeklerinin konuşulan pek çok kelimenin harflerini hatırlayamamasının normal olduğunu duyduklarında şaşırması gibi bunun tam tersi olarak büyük bir hevesle çocuklarının üstün yetenekli olduğunu düşünen tecrübesiz bir ailenin onun dil gelişiminin tamamen normal olduğunu öğrendiklerindeki şaşkınlıkları buna en güzel örneklerdir (Robinson, 1993).

Ailelerin çocuklarını anlayabilmeleri için ilk adım “**üstün yetenek**” kavramının kapsamıdır. Genellikle küçük çocuklarda yeteneklilik onların “*erken gelişmişliğiyle*”, bir ya da daha fazla önemli alandaki *hızlı gelişim oranlarıyla* ilgilidir. Böyle çocuklar her zaman olmasa da genellikle daha meraklı ve uyanık, zorluklara daha hevesli ve diğerlerine göre kendi düşüncelerinin daha farkındadırlar fakat henüz kimse onları diğer çocuklardan ayıran “*üstün yetenek faktörünü*” tam olarak ifade etmemiştir (Jackson&Butterfield, 1986). Alanyazın incelendiğinde genel olarak üstün yeteneklilik kavramının tanımına ilişkin bir fikir birliği olmadığı rahatlıkla görülmektedir (Sternberg&Davidson, 1986). Alanda çalışan farklı uzmanların farklı yetenek çeşitlerini ve kişisel yeterlikleri vurguladıkları ve bir çocuğun “*üstün yetenekli*” olarak adlandırılması için gelişim alanında göstermesi gereken artış miktarı konusunda da benzer olarak yine ortak bir düşünce olmadığı ortadadır. Yaklaşık olarak takvim yaşının 2-3 yaş üzerinde gelişim göstermek veya yaşlarınınkinin ¼ den ½ na kadar daha faz-

la bir yetenek/yeteneklere sahip çocukların “*üstün yetenekli*” kabul edilebileceği üzerinde durulmuştur (Robinson, 1993).

Üstün yeteneklilikte önemli olan, görüldüğü gibi çocuğun gelişiminin ilerleme hızı ve oranıdır. Ne yazık ki bu hızın farkında olup yeni yürümeye başlayan veya anaokulu çağında çocuğu olan aileler, çocuklarının yeteneklerinin sıradışı olduğunu fark edecek doğru rehberlikten yoksundur. Üstün yeteneğe sahip çocuklarıyla ne zaman bir konuda tartışacaklarına ya da onların düşünme becerilerini nasıl geliştirebileceklerine dair bilgi, beceri kazanma ve destek alma konusunda rehberliğe ihtiyaçları vardır. Okul yıllarında çocuklardan yapmaları beklenen örneğin; okumayı, çarpmayı ve bazı yaşlara kadar noktalı virgül kullanma gibi soyut kilometre taşlarını becermeleri beklenir. Bu sabit noktaları beklenenden daha erken veya geç kazanmaları ailelere, onların “*olağandışı*” olarak adlandırılmasında potansiyelleri ile ilgili ipucu sağlar.

Araştırmacılar yetişkinlerin, üstün yetenekli çocukların gelişimlerini belirlemek için aşağıda sıralanan ipuçlarını (Hanson, 1984; Klein, 1992; Lewis & Louis, 1991; Louis&Lewis, 1992; Silverman, Chitwood&Waters, 1986; Tannenbaum, 1992) kullanarak çocuklarının gelişimlerini iyi analiz etme konusunda başarılı olduklarını bulmuşlardır. Bunlar:

- Etkileyici derecede uzun-dönemli ve kısa-dönemli hafıza,
- Uzun dikkat süresi,
- Erken ortaya çıkan geniş kelime haznesi,
- İfadelerde, farz etme oyunlarında, resimlerde ve diğer etkinliklerde hayal gücü,
- “Her şey” ve/veya bazı ilgi alanları hakkında doyumsuz merak,
- Daha büyük oyun arkadaşı tercihi (ya da emirlerine uyacak daha küçükler),
- Soyut kavramlar hakkında düşünmedir.

Yukarıda belirtilen özelliklere ilaveten üstün yetenekli çocukların diğer çocuklara göre daha fazla enerjiye, sabra, gayret (Carter, 1958; Miles, 1954; Terman, 1926) ve şevke sahip oldukları da araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bir başka deyişle üstün yetenekli çocukların aslında ailelerini yorgunluktan tüketen özelliklere sahip oldukları söylenebilir. Buna zıt olarak, diğer bir grup üstün yetenekli çocuk düşünce- li, içine kapanık ve kendi başlarına sessizce oynamayı tercih eden özelliklere de sahip olabilmektedir. Üstün yetenekli çocuklar sadece özel yeterlik seviyeleri ve alanları değil aynı zamanda kişilik ve huyları, dünyayı algılayış biçimleri ile de diğer yaşlılarından farklıdır. Geldikleri aileler ve hemen hemen tüm diğer durumlar açısından tamamiyle sıradışıdır. Bu sıradışı özellikleri dikkate alarak ailelerin, kendi değerleri kadar çocuklarının bireysel özelliklerine ve ihtiyaçlarına cevap veren değerlere de sahip olması gerekmektedir. Aileler çocuklarını ebeveyn olarak kendilerine uy-

gun olduğunu hissettikleri şekillerde yetiştirirlerse, sağlıklı ve başarılı, ailesini seven ve sevilen çocuklar yetiştirme şansları da yükselmektedir (Dağlıoğlu, 2005). Ancak bu noktada vurgulanması gereken şey, çocukların gelişiminin oranı ne kadar hızlıysa, ailenin ve öğretmenin çocuğun özel ihtiyaçlarına karşı sorumluluklarının da o oranda artmasıdır.

Üstün yeteneklilikten bahsetmek için tabii ki yüksek seviyede yetenek gereklidir ancak bu tek başına yeterli değildir (Renzulli, 1978). Yüksek derecede yetenek için gerekli en az iki unsur daha vardır. Birincisi *sabır* ve *motivasyon*, ikincisi bir yetenek alanında risk alma, alışılmışın dışında bir fikri ya da bakışı ifade eden “*yaratıcılık*” kavramıdır (Sternberg, 1988). Renzulli’nin bu tanımından yola çıkıldığında “üstün yetenekliliğin” yetişkin ve çocuklar açısından ele alınmasındaki farklılıklar ön plana çıkar. Yetişkinlerde *gerçek bir başarı* ve *uzmanlık* öne çıkarken çocuklarda *ilerleme* ve *yetenekten* bahsetmek daha doğrudur. Yetişkin seviyede olabilecek gerçek başarıları, anaokulu yaşlarında görmek çok nadirdir (Feldman, 1986). Ancak eğer bu tip özelliklere sahip olan çocuklar varsa da bu çok özel çocukları tespit etmek ve ihtiyacı olan fırsatlarla buluşturmak gerekir (Ho, 1988).

Ailelerin en önemli sorunu, genellikle yetenekli çocuklarının gelişimlerini desteklemenin zor olduğunu düşünmeleridir. Çocuklarının bazı ihtiyaçlarının, yaşlılarının-kilerden farklı olması, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için uygun olanaklar bulmada veya oluşturmada ailelere daha büyük sorumluluklar yüklemektedir. Çoğunlukla çocukların ihtiyaç duyduğu fırsatlar oyun gruplarında, anaokulunda, sınıflarında ya da yaşlılar için düzenlenmiş diğer etkinlik ortamlarda kendiliğinden ortaya çıkmayabilir. Bu durum aileleri, çocukları ve sahip oldukları potansiyele uygun ortam, okul, bölgesel imkânlar gibi sunulan farklı hizmetleri arayıp bulmak zorunda bırakır (Robinson, 1993). Bütün bunları yerine getirmek ailelerin oldukça büyük bir zamanını almaktadır. Yapılan araştırmalar, normal gelişim gösteren çocuklarla kıyaslandığında, küçük yaş grubu üstün yetenekli çocukların ailelerinin okumak, oyun oynamak, şiir ve şarkı uydurmak, ilginç yerlere gitmek gibi önemli etkinliklere çok daha fazla zaman harcamak zorunda kaldıklarını göstermiştir (Sternberg, 1988).

Üstün yetenekli çocukların şimdiye kadar belirtilen bütün ihtiyaçları karşılanmasına rağmen bazen aileler çocuk yetiştirme konusunda başarı gösteremeyebilirler. Yapılan bir grup araştırma sonucunda da başarısız ve ciddi derecede başarısız olan üstün yetenekli çocukların ailelerinin ya çocuğu fazla korudukları ya da çok fazla beklenti içerisinde oldukları, bunun sonucunda da çocuklarda aşırı kaygıların olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ebeveynler arasında sık sık çatışmalar yaşanması, çocuğa karşı kararsız, birbirinin zıddı olan davranışlar içinde olmaları, ebeveynlerin boşanması veya ayrı yaşamaları, kendi problemlerinin sebebi olarak çocuğu görmeleri, babanın ev içerisinde hiçbir sorumluluk almaması adeta yok olması, aile yaşamının ya baba ya anne hakimiyetine dayalı kontrol altında tutulması, demokratik tutumlardan kaçınılması, babanın çocuklarına karşı sert olumsuz tavırlar göstermesi, evde çocukların yararlanabileceği çok az kaynak olması, aile içi iletişim ve paylaşımın zayıf olması, ebe-

veynlerin az aktif, az güvenli, az sevgi bağlarına sahip olmaları ve çok ciddi tavır sergilemeleri gibi durumların da üstün yetenekli çocuğun gelişimini olumsuz etkilediği yapılan araştırmalarla ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2004).

Üstün Yetenekli Çocukların Ebeveynlerine Öneriler

Şimdiye kadar üstün yetenekli çocukların içlerindeki olağandışı potansiyeli ortaya çıkarmada ailenin ne kadar büyük etkiye sahip olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu noktadan sonra yaşı ne olursa olsun üstün yetenekli çocukların yetenek, ilgi ve kapasitelerini geliştirmek için ailelerin çocuklarını nasıl destekleyecekleri konusunda bazı öneriler sunulmaya çalışılacaktır. Aşağıda sıralanan öneriler üstün yetenekli çocukların okulda, evde ve tüm yaşamı boyunca önemli hedefler başarmalarına katkıda bulunacaktır.

1. “Birey” olarak görmek; Anne-babaların, üstün yetenekli çocuğunun kabiliyetlerinin optimal gelişimini korumada belirli bir eğitimsel görevi de bulunmaktadır. Ailelerin, üstün yetenekli çocuklarının yetenek, ilgi ve kapasitelerini en üst noktada kullanmaları konusunda onları çok iyi anlamaları ve olumlu bir şekilde yönlendirmeleri için birlikte vakit geçirmeleri ve oyunlar oynamaları gerekmektedir. Evde oluşturulan aile ortamında, çocukların bireysel olarak kendisinin benimsediğini ve sadece kendisinin bir insan olarak değer verildiğini bilmeleri kendilerini gerçekleştirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Farmer, 1996).

2. Birlikte etkinlikler yapmak; Ailelerin üstün yetenekli çocuklarını desteklemesinde bir önemli nokta da, aile bireylerinin çocukla zenginleştirilmiş etkinlikler paylaşmasıdır. Zenginleştirilmiş etkinlikler deyince ailenin para ile alabileceği oyuncak, malzeme, özel paralı eğitim olanaklarından ziyade nesnelere-kişilerle etkileşim; anlamlı ve kritik olaylar, çocuğun gelişiminin o anında önemli yaşantılarla karşılaşma şansı akla gelmelidir. Aileler çocuklarını okuma, müzeler, galeriler veya diğer olaylar veya durumlar vasıtasıyla zihinsel uyarımlarla karşılaştırarak onlara yardımcı olabilirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken temel nokta yapılan etkinliklerin çocuğu tüketecek kadar çok olmamasıdır (Tolan, 1990).

3. Isıracı olmak; Burada ısıracı olmakla asıl söylenmek istenen sebatır. *Sebat*, problem çözmede başarının devamlılığını sağlar. Etkili problem çözen çocuklar bir problemi çözdüğünde veya çözüm çok açık olmadığı durumda bile ısrar ederler. Mümkün olduğunca farklı problem çözme stratejileri öğrenmelerini uygulamalı olarak paylaşmak gerekir. Çocuklar çoğunlukla bir problemin çözümü veya bir görev hemen bilinmediğinde ümitsizlikle vazgeçebilirler. “**Yapmıyorum**”, “**çok zor**” dediklerini duyabilirsiniz veya görevi üzerinden mümkün olduğu kadar çabuk atmak isterler. Bu problemi analiz etme veya hedeflerine ulaşmada strateji ve bir sistem geliştirmede yetenekleri eksiktir. Çocuklar problem çözmenin alternatif stratejilerini kullanmayı öğrendikçe sebat etmeye de başlarlar. Problem çözme stratejilerinin çalıştığını gösteren ipuçlarını toplarlar ve bir strateji çalışmadıysa nasıl geri döneceklerini ve na-

sıl bir başka stratejiyi deneyeceklerini bilirler.

Örnek olarak TV programlarında, sinema filmlerinde veya hikayelerdeki karakterler yoluyla sebat örneklerini paylaştığımızda çocuğunuzun dikkatini çekmek için çağırılabilir ve “sebat” kelimesini kullanarak davranışı tartışabilirsiniz. Çocuğunuzla işinizde başarılı olmak için nasıl sebat ettiğinizle ilgili yaşantılarınızı paylaşabilirsiniz (Costa, 2000).

4. Düşünmeden hareket etmelerini engellemek; Başarı elde etmiş ve gözlemci çocuklarda düşünerek hareket etme duygusu vardır. Kendi dürtülerini nasıl izleyeceklerini ve aşamaları atlayıp birden bire sonuçlara gelmeyi nasıl durduracaklarını bilirler. Çoğunlukla çocuklar akıllarına gelen ilk düşünceyi ağızlarından kaçıırır, cevabı yapıstırırlar; bütün yönlerini düşünmeksizin çalışmaya başlar veya bir fikir hakkında ani değer yargıları oluştururlar. Olumlu ve olumsuz olan noktaları göz önüne almadan önce değerlendirir ve överler. Alternatifleri ve çeşitli olası taraflarının sonuçlarını göz önüne almaktan çok aklına ilk gelen düşünceyi kabul edebilir veya varsa önerilerini sunabilirler (Costa, 2000).

Çocuklarınızın sebat etmelerini sağlamada örnek olarak bir görev veya oyuna başlamadan önce kuralların açıklanması için ona soru sorarak, bir problemin çözümü için bir plan üzerinde konuşarak, alternatif problem çözme stratejileri keşfederek ve başlamadan önce hareketin sonuçlarını göz önüne alarak bu dürtülerini yola getirmeyi öğrenmelerine yardımcı olabilirsiniz.

5. Anlayarak ve empati kurarak diğerlerini dinlemek; İletişim denilince ilk akla gelen konuşmaktır. Ancak iletişim dinleme ile başlar. Başarılı insanlar diğer insanları dinlemek için geniş zaman ve enerji harcarlar. Diğer insanların bakış açısını empatiyle anlamaya çalışırlar. Diğer insanların düşüncelerini açıklayabilmeleri, duyguları, hissettiklerinin göstergelerini keşfetmeleri, karşılarındaki insanların kavramları, duyguları ve problemlerini doğru olarak ifade etmeleri vb. için zaman ayırmak dinleme davranışlarının göstergesidir (Çağdaş ve Seçer, 2006).

Bazı çocuklar diğerleri ile dalga geçer, güler veya birbirlerinin fikirlerini aşağılarlar. Bu çocuklar diğer insanların fikirlerini işlemek veya hünerlerini göz önüne alıp bunların üzerine bir şey yapılandırmak için uğraşmazlar. Bu noktada çocuklar büyürken yapılan aile toplantıları, sorumluluğun paylaşılması, empati, problem çözme ve anlaşma becerilerini öğrenmeleri için en iyi yoldur. Bu durum sadece aile içinde değil çocuğun çevresindeki insanlara karşı bakış açısını da değiştirmeye başlar. Çocuğun diğer insanlarla olumlu iletişim kurmaya başlamasıyla birlikte diğer insanların duyguları ve fikirlerini doğru olarak açıklayabildiği, önemseydiği ve anladığı söylenebilir. Çocuğunuza “*Ağabeyinin düşüncesi .....dir ama annenin fikri .....dir*” veya “*Senin önerini deneyelim ve çalışıp çalışmadığını görelim.*” diyebildiğinizde diğerlerinin duygularını ve fikirlerini anladıklarını ve dinlediklerini bilirsiniz. “*.....olduğunda arkadaşın neler düşündü*” veya “*neden böyle bir şey söylediğini öğrenmek*”

istiyorum” veya “eğer sen Efe olsaydın ne hissederdin/düşünürdün?” gibi sorular sorabilirsiniz (Costa, 2000).

1. Esnek düşünmek; Başarılı insanlar alternatif bakış açılarını göz önüne alırlar. Bazen çocuklar bir proje veya bir problem çözmenin **TEK** bir yolu varmış gibi düşünerek **KENDİ** yollarıyla tamamlamayı düşünürler. Çocuklar sadece **KENDİ** cevaplarının doğru olduğunu düşünebilirler. Onlar diğer cevapları bulmak için mücadele etmekten daha çok kendi cevaplarının doğru olup olmadığını bilmekle daha çok ilgilenirler. Belirsiz durumlardan kaçınırlar ve hatayı tolere etmekten daha çok kesinliğe ihtiyaç duyarlar.

Düşüncelerinde esnek olan çocuklar için diğer insanların bakış açısı veya mantığını anlamak daha kolaydır. Pek çok değişik ve orijinal fikir ve olasılık üretebilir ve hareketin iki veya daha çok yönünün sonuçlarını değerlendirebilir. Karar verirken “*ancak*”, “*bir başka taraftan*” veya “*bir başka açıdan bakarsak....*” ile başlayan cümleleri sıklıkla kullanabilirler.

Çocuğunuzla mesleğinizdeki başarınıza esnek düşünmenin nasıl yardımcı olduğunu ve esnek olmayan diğer insanlarla çalıştığınızda durumları nasıl ele aldığınızı tanımlayarak tartışabilirsiniz (Davis & Rimm, 2004).

2. Onların düşünceleri hakkında düşünmek (metacognition); Başarı kazanan insanlar kendilerinin, kendilerine ait düşüncelerin ve diğer insanlar üzerinde kendi etkilerinin farkındadırlar. Yaptıkları çalışmada hareketleri ve planlarını değiştirirken ve çalışırken kendi düşüncelerini izlerler. Çoğunlukla çocuklar düşünürlerken kendi düşüncelerinin farkında değildirler. Nadiren kendi düşüncelerinin niteliğini değerlendirmek veya göstermek için plan yaparlar. “*Problemi nasıl çözdün?*” veya “*karara nasıl vardın?*” diye sorduğunuzda “*bilmiyorum sadece yaptım*” diyebilirler. Problem veya bir görev üzerinde çalışmadan önce, sırasında veya sonrasında kullandıkları adım ve basamakları tanımlayamazlar. Zihinlerinde tuttıkları görsel imajları kelimelere dönüştüremezler. Çocuklarınız düşünürlerken kafalarından geçen şeyi tanımlayabilirlerse kendi düşüncelerinin daha çok farkına varabilirlerse tanımlayabilirler. Sorulduğunda bildikleri şeyleri ve ne bilmek istediklerini, hangi bilgilerin eksik olduğunu ve bu verileri oluşturmak için planlarını anlatabilirler. Problem çözmeye başlamadan önce hareket planlarını anlatabilirler. Adımları sıralayabilirler ve bir problem çözme stratejisi serisinde nerede olduğunu söyleyebilirler. Bir problem çözümü yolunda üstlendikleri kör geçişleri ve patikaları izleyebilirler (Painter, 1996).

Çocuğunuza karşılaştırma, analiz, öngörü, sınıflama ve sonuç çıkarma gibi **düşünme kelimelerini** kullanmaları yoluyla yardımcı olabilirsiniz. Bir görev oluşturmadan önce kullanmak için planladıkları düşünme becerileri ve stratejilerini tanımlamaları için onların dikkatini çekebilirsiniz. Bir problem çözümü veya bir proje üzerinde çalışırken onlara “*şuanda stratejinin neresindesin?*” “*hala ne yapmak için neye ihtiyacın var?*” “*aradığın bilgi nedir?*” “*görev ne zaman tamamlanır?*” gibi sorular so-

rabilirsiniz, düşündükleri süreçleri açıklamaları için “*seninle ne çalışılır?*” veya “*bir dahaki sefere farklı olarak ne yapacaksın?*” gibi sorular sorarak yardımcı olabilirsiniz (Davis & Rimm, 2004; Costa, 2000).

3. Kesinlik ve doğruluk için çabalamak; İnsanlar bir ürün ortaya koyarken doğruluk, incelik, sadakat ve nitelik için çaba sarf ederler. Ancak çocuklar, çalışmayı tamamlarken sıklıkla bunlara değer vermezler. Bitirmeye odaklandıkları için başarılarından dolayı gururlanmaya daha çok vakit ayırıp kararlarını düşünüp taşınmaya ve çalışmalarının doğru gidip gitmediğini kontrol etmeye çok az değer verir gibi görünebilirler.

Çocuğunuzun ev ödevlerini ve testlerini gözden geçirmek için zaman ayırarak çocuğunuzun gelişen isteklerini gözlemleyebilirsiniz. Böylelikle dayandığı kuralları, izlediği vizyonu, modelleri bitirmiş olduğu ürün ile birebir eşleştirdiğinizde yaptıklarını doğrulamak için kullandığı ölçütlere geri dönmek zorunda kalır. Çalışmasından öncelikle kendisi gurur duyar ve görevi tamamlamada “*elinden gelenin en azını yapmak*” için çalışmaz. Çalışma standartlarını oluştururken onunla tartışarak ve rehberlik ederek yardımcı olabilirsiniz. Örneğin; “*Odanı temizlemekle gerçekten mükemmel bir iş yapmış olsaydın nasıl görünürdü?*” Çocuklarınızın kağıt ve ev ödevlerini onlar için kontrol ederken hızlı olmak yerine ona “*bu sayfada üç hatan var. Onları bul*” gibi yaklaşımlar işinizi kolaylaştıracaktır (Costa, 2000).

4. Sorgulamak ve problem oluşturmak; İnsanlar ve diğer hayat formları arasındaki en ayırıcı özelliklerden biri çözmek için problemler **BULMA** yeteneği ve eğilimidir. Çocuklar çoğunlukla problem çözmek, cevapları bulmak ve onlar hakkında soru sormak için diğerlerine bağımlıdır. Bilgisizliklerinin ortaya çıkması korkusuyla soru sorma konusunda isteksizdirler.

Çocuklarınızın düşünme becerilerini geliştirmek için doğru soru sorma, problem oluşturma, problem bulma ve farklı çözümler üretmeleri konusunda onları yönlendirmeniz gerekir. Dahası çocuğun sorduğu soru tipleri giderek değişmeli ve daha karmaşık ve derinlik içerir hale gelmelidir. Bir çocuğa diğer bir kişinin yaptığı araştırmanın sonuçları ve tahminlerini destekleyen veriler gerekebilir. Buna benzer çalışmalar yaptıkça çocukların “*ne gibi ipuçları var?*” veya “*bunun doğru olduğunu nereden biliyorsun?*”, “*eğer bu doğruysa... olsa ne olabilirdi?*” “*eğer.... olsa*” gibi hipotetik soruları artan bir şekilde sormaya başladıklarını duyabilirsiniz (Dağlıoğlu ve Çakır, 2007).

Çocuklardan çevresindeki olgu ve zıtlıkları tanımaları, farkına varmaları ve bunların nedenlerine ilişkin soru sormaları istenebilir. Örneğin; “*kedi neden mırılar?*”, “*kuşlar ne kadar yüksekte uçarlar?*”, “*kafanın üstündeki saçlar neden bu kadar hızlı ama omuzlarındaki ne kadar yavaş uzuyor?*” veya “*savaşta başka uluslararası anlaşmazlıklara bazı alternatif çözümler nelerdir?*” gibi sorular yöneltilebilir (Davis & Rimm, 2004).

5. Yeni durumlara eski bilgileri uygulamak; Öğrenmenin esas amacı birinin deneyimlerinden fayda sağlamaktır. Başarı kazanmak için insanlar problemlerle veya yeni karmaşık durumlarla karşılaştıklarında kendi kendilerine sordukları ilk şeylerden birkaçı “*bunun hakkında şuanda ne biliyorum?*” “*bunun gibi bir problemle daha önce karşılaştım mı?*” veya “*bu yeni mücadele için uygulanabilir geçmişte bana hangi stratejiler yardımcı olmuştur?*” gibi sorulardır.

Çocuklar her yeni göreve çoğunlukla ilk kez yapıyormuş gibi başlarlar. Ebeveynler çocuklarına bir şeyleri hatırlatırken ve önceden benzer durumlarla ilgili yaşanan bazı olaylara dikkatlerini çekerken çoğunlukla cesaretlerinin kırılmaya başladığı görülür. Son zamanlarda benzer tipte bir görev yapmış olmalarına rağmen daha önce hiç duymamışlar gibi görünebilirler. Bu durumda her bir deneyim onlar için sanki ayrı bir olaydır. Öncesinden veya sonrasında gelen herhangi bir şeyle hiçbir ilgisini kuramaz. Çocuklar, “*bu bana ..... hatırlatıyor?*” veya “*ben .....de işte tam bu zamandı?*” dediklerini duyduğunuzda bu yeteneğin gelişmeye başladığı söylenebilir. Yaptıklarını önceki deneyimleriyle ilişkilendirmeye başladıklarında üzerinde çalıştıkları şeyi açıklamaya başlarlar. Çocukluğunuzu fırsatlar, problemler veya evdeki tartışmalar arasında okuldan öğrendiklerini kullandığını gözlemlediğinizde onun yeni beceriler kazandığını ve uygulamaya başladığını bilirsiniz. Örneğin; okulda artan ilgisini, zamanı ve parayı kullanmasında daha planlı olduğunu, kendisine ait olan şeyler ve odasını daha iyi düzenlediğini veya yeni projeler üzerinde araştırma yapmak için kaynaklar ve daha önceden öğrenilmiş beceri kullanma konusunda daha becerikli olduğunu görebilirsiniz. Bir görev tamamlandığında gelecekte bilgilerini uygulamasını çocuğunuzdan isteyin. “*Eğer yeni bir ..... tasarlasan neye benzerdi?*” “*.....bu bilgiyi başka nerelerde kullanabilirsin?*” “*Diğer hangi başka durumlara bunu uygulayabilirsin?*” gibi sorular size yardımcı olacaktır (Costa, 2000).

6. Bütün duyularını içeren veri toplamak; Bütün bilgiler gözler, kulaklar, deri, burun ve dil duyu yollarından beyine gider. Başarılı insanlar bir şeyleri öğrenmeyi ve bilmeyi, güçlü duygular yoluyla algılar, bireylerin bazı kişisel yollarla bunu deneyimlemeleri gerekir. Duyu yolları açık, hazır ve hassas olduğunda çevrelerinden çok daha fazla bilgi alırlar, bu duyu yolları engellendiğinde duyu uyarılarından muaf ve habersiz kalırlar.

Çevrelerindeki çeşitli objeleri dinlemeleri, koklamaları ve dokunmaları için bütün duyularını kullandıklarını gözlemleyebilirsiniz. Çocuklara bir hikâye yada tekerleme söylendiğinde tekrar tekrar okumanız için size ısrar ettiklerini görebilirsiniz. Duyularını kullanmaları konusunda beceri kazandıkça “*bakabilir miyim?*” “*bakabilir miyim?*”, “*onu hissetmek istiyorum*” “*onu denemek istiyorum*” “*onu tutabilir miyim?*” gibi soruları sorduklarını duyabilirsiniz (Alisinanoğlu ve ark. 2007; Davis & Rimm, 2004).

7. Yaratıcı olmak; “*Çizemiyorum*”, “*sanatta hiçbir zaman çok iyi değildim.*” “*bir nota bile söyleyemem*”. Bazı insanlar yaratıcı bireylerin böyle doğduklarına ina-

nırlar, yaratıcılık onların genlerinde ve kromozomlarındadır. Giderek artan bir şekilde bu kapasite geliştirilirse bütün insanların hikaye yaratma, orijinal, zeki veya samimi ürünler ve teknikler, çözümler üretme kapasitesi olduğunu anlar hale gelebilirler.

Başarılı insanlar bilinçli olarak yaratıcıdır. Problem çözmelerini farklı bir şekilde bakmaya çalışırlar, pek çok açıdan alternatif olasılıkları inceler. Analogileri kullanarak farklı roller içinde kendilerini ileri doğru itmeye eğilimlidir, bir görüşle başlar ve geriye doğru çalışır, göz önüne alınan objeleri hayal ederler. Yaratıcı insanlar risk alırlar. “Yeteneklerinin kıyısında yaşarlar”, sınırlarını test ederler. Yaratıcı insanlar eleştiriye açıktırlar ve ürünlerini diğerlerine göstererek diğerlerinin görüşlerini alır ve aldıkları geribildirimlere göre araştırmalarına devam ederler. Daha geniş akıcılık, ihtimam, yenilik, mükemmellik, güzellik, uyum ve denge için sürekli çabalarlar (Costa, 2000; Gönen, 2006).

Çocuklar çoğunlukla yaratıcı potansiyellerini harekete geçirebilmek için yardıma ihtiyaç duyarlar. Beyin fırtınası, zihin haritası ve metaforik düşünme gibi teknikler düşüncelerini genişletmeye ve çözmeye yardımcı olur. İki veya daha çok birbirine benzemeyen obje arasındaki gizli ilişkiler ve bağlantılarını bulmak için çocuğunuza soru sorabilirsiniz. “Bir kuş tüyü için ne tip yerçekimi şekilleri nelerdir?” kendinize ait bir bitki yaratın ve yaşayabileceği bir çevre oluşturabilirsiniz. “Düz bir lastik olsaydın nasıl hissederdi?” “Hangisi kıvrıkcık, kereviz sapı ve sarıdır?” “Evimizin içerisinde hangisi en mutlu odadır? Neden?” Okulda hazırladığı proje raporları veya var olan bilgileri için alternatif yollar kullanma ve bulmada müziği, videoyu veya dansı işe koymasına yardımcı olabilirsiniz (Alisinanoğlu ve ark., 2007; Costa, 2000).

Son olarak çocukların içlerindeki olağanüstü potansiyeli ortaya çıkarabilmeleri için öğrenmenin en temel formu olan **taklit etme ve benzememeye çalışmadan** da yararlanmak gerekir. Özellikle bu konuda ebeveynler çocuklarının nasıl bir insan olmasını istiyorsa önce kendileri iyi bir model olmalıdırlar. Çocuklardan ebeveyn olarak sizin yapmadığınız bir davranış, tutum veya beceriyi ondan yapmasını beklemenin size karşı olan güven, sevgi ve saygısını zedeleyeceğini hesaba katmak gerekir. Aynı zamanda erken çocukluk, özdeşim kurma dönemi olduğu için çocuğun kendi cinsinden olan ebeveynini model alma fırsatı elinden alınmış olur.

2. SONUÇ

Sonuç olarak, üstün yetenekli çocukların erken dönemde belirlenip yetenek, ilgi ve kapasiteleri ölçüsünde eğitim alabilmeleri için ebeveynlere çocuklarının ilk öğretmenleri olmaları nedeniyle çok büyük görevler düşmektedir. Ebeveynler, çocuklarının gelişimlerini ne kadar iyi gözlemlerlerse onların gelişimlerdeki farklılığı ortaya çıkarmaları ve buna dönük önlemleri ve fırsatları araştırmaları da o oranda kolay olacaktır. Üstün yetenekli çocukların potansiyelini en üst noktaya çıkarma konusunda ailelerin yapabileceği pek çok şey vardır. Bunlar; onları birey olarak görmek, birlikte etkinlikler yapmak, ısrarcı olmak, düşünmeden hareket etmelerini engellemek,

anlayarak ve empati kurarak diğerlerini dinlemek, esnek olmak, onların düşünceleri hakkında düşünmek, kesinlik ve doğruluk için çabalamak, yeni durumlara eski bilgileri uyarlamak, bütün duyularını içeren veriler toplamak ve yaratıcı olmak olarak sıralanabilir. Özellikle erken çocukluk döneminde kimlik kazanımı ön plandadır. Üstün yetenekli çocukların kimlik kazanımları için kendi cinsinden olan ebeveyni ile sağlıklı bir özdeşim kurması içlerindeki olağandışı potansiyeli ortaya koymaları açısından çok büyük önem taşır. Kimlik kazanım sürecinde de öncelikle ebeveynlerin çocuklardan yapmasını ve kazanmasını istedikleri davranış ve tutumları önce kendilerinin sahip olması gerektiği unutulmamalıdır.

3. KAYNAKLAR

1. Alisinanoğlu F., Özbey, S. ve Kahveci, G., Okul Öncesinde Fen Eğitimi., Ankara, Nobel Yayıncılık, 2007.
2. Carter, T. M., The play problems of gifted children, *School and Society*, 86,224-225, 1958.
3. Costa, A.L., Developing your child's habits of success in school, life and work. Habits of Mind.(s:8-13). Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development Alexandria, 2000.
4. Çağdaş A.ve Seçer, Z.Ş., Anne-Baba Eğitimi, 2.Baskı, Ankara, Kök Yayıncılık, 2006.
5. Çağlar, D. (2004b). "Üstün Zekalı Çocukların Eğitimi ve Öğretimi" *Seçilmiş Makaleler Kitabı I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi* İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları
6. Dağhoğlu H.E. ve Çakır F. "Erken Çocukluk Döneminde Düşünme Becerilerinden Planlama ve Derin Düşünmenin Geliştirilmesi." *Eğitim ve Bilim Dergisi* c:33, sayı:144, s:28-35. Nisan 2007
7. Dağhoğlu H.E., "Üstün Yetenekli Çocukların Aileleri" Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, Haziran-Aralık 2005.
8. Davis G.A. ve Rimm S.B., Education of The Gifted and Talented, 5th Ed, America, Pearson Education Inc, 2004.
9. Feldman, D. H., with Goldsmith, L, Nature's gambit: Child prodigies and the development of human potential, New York, Basic Boks, 1986.
10. Framer D., Some Ideas on Parenting Gifted Preschoolers, 1996. www.giftedpreschoolers.org
11. Gönen M. ve ark., Çocuklar için Yaratıcı Etkinlikler, İstanbul, Epsilon Yayıncılık, 2006.
12. Hanson, I. A., Comparision between parent identification of young bright children and subsequent testing, *Rooper Review*, 7, 44-45, 1984.
13. Ho, W-C., Yani: The brush of innocence, New York, Hudson Hills Pres, 1988.
14. Jackson, N. E., & Butterfield, E. C., A conception of giftedness designed to promote research, In R. J. Sternberg & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (pp. 151-181), Cambridge, UK, Cambridge University Pres, 1986.

15. Klein, P.S., Mediating the cognitive, social and aesthetic development of precocious young children, In P.S. Klein & A. Tannenbaum (Eds.), *To be young and gifted* (pp.245-277), Norwood, NJ: Ablex, 1992.
16. Lewis, M.&Louis, B., *Young Gifted Children*, In N. Colangelo & G. A. Davis (Eds.), *Handbook of gifted education* (pp.365-381), Boston, Allyn & Bacon, 1992.
17. Louis B. & Lewis, M., Parental beliefs about giftedness in young children and their relation to actual ability level, *Gifted Child Quarterly*, 36,27-31, 1992.
18. Miles, C.D., *Gifted children*, In L. Carmichael (Ed.), *Manual of child psychology*, (2. ed., 984-1063), New York, Wiley, 1954.
19. Painter J., *Questioning Techniques for Gifted Student*, 1996. www.nexus.edu.au/teachstud/gat/painter.htm
20. Renzulli, J. S. (1978). What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappan*, 60, 18-24
21. Robinson, N.M., *Parenting the Very Young, Gifted Children*, The National Research Center On The Gifted and Talented, The University of Connecticut. *Parenting Research-Based Decision Making Series*, (number:9308), 1993.
22. Silverman, L. K., Chitwood, D. G., & Waters, J. L., *Young gifted children: Can parents identify giftedness? Topics in Early Childhood Special Education*, 6(1),23-38, 1986.
23. Simonton, D. K., *Scientific genius*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 1988.
24. Sternberg, R. J., *The nature of creativity*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 1988.
25. Sternberg, R. J., & Davidson, J. E (Eds.). *Conceptions of giftedness*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 1988.
26. Tannenbaum, A., *Early signs of giftedness: Research and commentary*, *Journal for the Education of the Gifted*, 15, 104-133, 1992.
27. Terman, L. M., *Genetic studies of genius, Vol I, Mental and physical traits of a thousand gifted children*, (2. ed.), Stanford CA, Stanford University Press, 1926.
28. Tolan S., *Helping Highly Gifted Child*, ERIC Digest #E477, Council for Exceptional Children, Reston Va, ERIC Clearinghouse on Handicapped and Gifted Children, Reston Va, 1990.